

بررسی میزان تأثیر فیس بوک بر بیداری اسلامی و جنبش مردم مصر

روح‌الله احمدزاده کرمانی، استادیار علوم ارتباطات اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق

عهدہ‌دار مکاتبات r.ahmadzade@yahoo.com

امیرمسعود سیدآقایی، دانشجوی کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق

تاریخ دریافت مقاله: مرداد ۹۳ تاریخ پذیرش نهایی: دی ۹۳

چکیده

در عصر حاضر در دنیای ارتباطات و اطلاعات، اتصال به شبکه جهانی اینترنت به اصلی حیاتی تبدیل شده است. استفاده از اینترنت باعث ایجاد پیوند میان سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای و جهانی شده است. نقش و تاثیر رسانه های ارتباط جمعی و اینترنت و به خصوص شبکه های اجتماعی مانند فیس بوک و تویتر در تحولات اخیر خاورمیانه و شمال آفریقا و گسترش سریع این تحولات انکارناپذیر است، باید گفت که تفاوت عمده میان شبکه های اینترنتی با رسانه های سنتی تر مثل رادیو و تلوزیون و مطبوعات در دو طرفه یا چند طرفه بودن ارتباطات است. با توجه به هدف پژوهش و بر حسب روش اجرا، روش تحقیق توصیفی - تحلیلی است. نتایج این پژوهش نشان داد که به طور کلی با اینکه شبکه های اجتماعی در حرکت مردم مصر نقش داشتند، ولی در عین حال نباید بر نقش اینترنت در ارزیابی انقلاب مبالغه کنیم؛ زیرا آنها صرفاً یک ابزار برای هدفمند کردن ارتباط و سرعت بخشیدن به آن هستند.

واژگان کلیدی

ارتباطات، تکنولوژی، جنبش، فضای مجازی، فیس بوک.

مقدمه

ارتباطات برانگیخت و مرکز توجه ایشان بیشتر آنها متمرکز بر امکان مشارکت فضای مجازی بر کشورها بخصوص جنبش‌های دموکراسی خواهی بوده است.

نقش و تاثیر رسانه‌های ارتباط جمعی و اینترنت و به خصوص شبکه‌های اجتماعی مانند فیس بوک و تویتر در تحولات اخیر خاورمیانه و شمال آفریقا و گسترش سریع این تحولات انکارناپذیر است، باید گفت که تفاوت عمده میان شبکه‌های اینترنتی با رسانه‌های سنتی تر مثل رادیو و تلویزیون و مطبوعات در دو طرفه یا چند طرفه بودن ارتباطات است. فناوری ارتباطات و اطلاعات مثل اینترنت و تلفن همراه نقش مهمی در مبارزات برای دموکراسی و حقوق بشر در این منطقه ایفا کرده است. در واقع قرن بیست و یکم را می‌توان قرن فضای مجازی نامید زیرا قرنی است که عرصه بروز قدرت نرم است و گسترش فناوری‌های ارتباطی نوین به‌ویژه در سال‌های آخر قرن گذشته و اوایل قرن جاری میلادی از جمله ایجاد امکانات ارتباطی در فضای مجازی این فرصت را ایجاد کرد تا افراد بتوانند برای رسیدن به اهداف و آمال خود از این طریق به سهولت و با سرعت از اوضاع جامعه خود و دیگر جوامع با خبر شوند. از این رو ظهور و گسترش فضای مجازی به‌ویژه اینترنت و سایر امکانات موجود در آن مانند شبکه‌های اجتماعی فیس‌بوک و تویتر نقش مهم و غیر قابل‌انکاری در پیشرفت اهداف آزادی خواهان در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا داشته است. ظهور این شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی نه تنها فاصله‌های موجود بین ملت‌ها و کشورها را از میان برداشته بلکه توان انتقال اطلاعات را در حجم وسیع و در مدت زمان کوتاه فراهم آورده است. در مجموع می‌توان گفت که جهانی شدن و گسترش فناوری ارتباطات جمعی تاثیرات مهمی در جنبش گروهی کشورهای در حال توسعه بر جای گذاشته است.

جنبش‌های اجتماعی جدید از لحاظ جهت‌گیری، سازمان و نوعشان بدیع می‌باشند و دارای ویژگی‌هایی هستند که با دیگر جنبش‌ها متمایز می‌باشند. این جنبش‌ها به شدت به رسانه‌های جمعی متکی‌اند و از طریق آنها درخواست‌هایشان را مطرح می‌شود، اعتراضاتشان نمایش داده می‌شود و اندیشه‌هایشان برای تسخیر اندیشه و احساس عمومی به گونه‌ای موثر بیان می‌گردد.

از نیمه دوم دهه ۱۹۹۰ به بعد، استفاده از اینترنت در همه عرصه‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در کشورهای توسعه یافته و تا حدودی در کشورهای در حال توسعه گسترش یافت. به دلیل تأثیرهای فزاینده اینترنت در جهان امروز از زاویه‌های گوناگون، اصلاحاتی مانند: «دهکده جهانی»، «آگاهی سیاره‌ای» و «پایان جغرافیا» در محافل آکادمیک رواج یافته است. امروزه گفته می‌شود که سیاست بر بال رسانه‌ها حرکت می‌کند و با گسترش استفاده بازیگران جامعه مدنی در سطوح فروملی، ملی، منطقه‌ای و جهانی از اینترنت و نقش آفرینی آن در تعامل‌ها سیاسی، اهمیت این تلقی بیشتر آشکار می‌شود.

در عصر حاضر در دنیای ارتباطات و اطلاعات، اتصال به شبکه جهانی اینترنت به اصلی حیاتی تبدیل شده است. استفاده از اینترنت باعث ایجاد پیوند میان سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای و جهانی شده است. انقلاب‌های تکنولوژیک و ارتباطی از جمله عواملی هستند که اقتدار دولت‌ها را روز به روز ضعیف‌تر می‌کنند. انسان‌های دوران جدید به‌طور صرف، گیرنده و وارد کننده پیام‌ها نیستند بلکه نوعی ارتباط و کنش متقابل در جریان انتقال اطلاعات و داده‌های میان آنها است. در این عصر، دولت‌ها نقش قالب خود را در هنجارسازی و ارزش‌سازی برای مردم خود، به دلیل وجود رسانه‌ها که آسمان کلیه کشورها را درمی‌نوردند، از دست داده‌اند. شبکه جهانی اینترنت، بارزترین نمونه این گفته است؛ فراگیر شدن اینترنت به‌ویژه در خاورمیانه و کشورهای عرب بر متغیرهای مختلف از جمله فرهنگ، سیاست، تکنولوژی، اقتصاد و افکار عمومی اثر گذاشته است. در بررسی زیرساخت‌های ارتباطی و تکنولوژیک در می‌یابیم که کامپیوتر و اینترنت به جزیی از لوازم خانگی تبدیل شده و دارای کارکردهای مختلفی نیز می‌باشد.

طی چند سال گذشته کشورهای اسلامی همانند دیگر کشورهای در حال توسعه به دنیای کامپیوتر و سپس اینترنت و فضای مجازی ورود پیدا کرده و با پدیده شبکه‌های اجتماعی و وبلاگ نویسی آشنایی پیدا کرده‌اند. مسئله‌ی نفوذ و پیامدهای اجتماعی اینترنت در خاورمیانه واکنش‌های متعددی را از جانب جامعه شناسان و دانشمندان علوم

است. آیا فیس‌بوک توانسته افزایش آگاهی سیاسی مردم مصر را بدنبال داشته باشد. و آیا در میان پراکندگی شعارها و خواست مردم همگن سازی موثری را بوجود آورد. رهبری جنبش که یکی از مهم‌ترین نقش‌ها می‌باشد را مورد نظر و در نهایت فیس‌بوک در تقویت احساس تعلق اجتماعی و همدلی را مورد تحقیق قرار دهیم. فرضیات تحقیق نیز می‌خواهد بگوید که شبکه‌های اجتماعی فیس‌بوک توانسته است بر بیداری، بسیج، و همچنین مردمی بودن و ضد استعماری و آگاه سازی مردم مصر موثر بوده است.

همچنین در تعریف اصطلاحات و واژه‌های تخصصی تحقیق می‌توان گفت که "جنبش اجتماعی" یعنی کوششی جمعی برای پیشبرد منافع مشترک یا تأمین هدفی مشترک از طریق همل جمعی خارج از نهادهای رسمی تعریف می‌کند. از نظر گیدنز کنش‌های جمعی که در پی اهداف جمعی بیرون از حوزه‌ی نهادهای رسمی است، جنبش اجتماعی است. (دیانی و ماریو^۲، ۱۹۹۲) اصطلاح شبکه‌های اجتماعی، زیرمجموعه‌ی رسانه‌های اجتماعی قرار می‌گیرد. بارزترین ویژگی این شبکه‌ها را می‌توان هویت دانست؛ به این معنا که هویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی به سمت هرچه واقعی‌تر شدن پیش می‌رود. در شبکه‌های اجتماعی با اطلاعاتی مواجه‌ایم که قابل رد و بدل شدن در بین افراد گوناگون است. (سلیمانی پور، ۱۳۸۹) و فضای سایبر محیط الکترونیکی واقعی است که ارتباطات انسانی را به شیوه‌ای سریع، فراجغرافیایی و با ابزارهای خاص مستقیم و زنده می‌سازد.

مبانی نظری تحقیق

در دایره‌المعارف فارسی کلمه‌ی فضا، همه‌ی عالم که جمیع اشیا از آن حذف شده باشد، آمده است. در لاتین هم space به معنای جا و فضا و محل خالی می‌باشد. آنچه در تمام این تعاریف مشترک است، خالی بودن و بی‌انتهای بودن آن است. اندرسون واقعیت مجازی را «واقعیت خلق شده توسط رایانه» می‌داند، واقعیتی که از آن رو مجازی یا مصنوعی است که در دنیای واقعی محیط مادی، مکانی را اشغال نکرده و در اذهان کاربران در نتیجه تعامل با واسط الکترونیکی وجود دارد.

به اعتقاد برخی از صاحب نظران حوزه‌ی ارتباطات، هیچ‌کس نمی‌تواند به طور جدی در این واقعیت تردید کند که شبکه‌های همگانی، به نحو چشم‌گیری، زندگی روزمره‌ی مردم را تغییر داده است. معیار و نشانه‌ی ساده‌ی این واقعیت، میزان زمانی است که مردم هر روزه با شبکه‌ها سپری می‌کنند. شبکه‌های گروهی علاوه بر کارکرد تفریحی، مانند شنیدن و دیدن فیلم‌ها، عکس‌ها، بازی‌ها و سرگرمی‌ها و ...، چند کارکرد مهم دیگر نیز دارد که تبیین آنها می‌تواند به تحلیل ابعاد موضوع مورد نظر در این نوشتار کمک شایانی نماید. (دلویج^۱، ۲۰۰۵)

علل مختلفی را می‌توان برای وجود آمدن و همچنین سرعت عجیب شکل‌گیری جنبش‌های منطقه مدنظر قرار داد. دغدغه و سوال اصلی محقق که در ذهن او شکل گرفته، این موضوع می‌باشد که با توجه به افزایش استفاده از اینترنت در جهان و همچنین کشور مصر، آیا میان استفاده از شبکه‌های اجتماعی (فیس بوک) و وقوع جنبش در کشور مصر رابطه‌ای وجود داشته و این رابطه به چه شکل و اندازه و ابعادی می‌باشد؟ بنابراین هدف پژوهشگر مطالعه و تحقیق پیرامون کارکردها و نقش شبکه‌های اجتماعی مانند فیس بوک در جنبش کشور مصر می‌باشد.

آنچه امروز به این تحقیق اهمیت می‌بخشد این مسئله است که فعالان عرصه دانش ارتباطات را وادار می‌کند که بیاندیشند که آیا با پیدایش فضای مجازی، نوع جدیدی از نظریه‌های ارتباطی مورد نیاز است؟ و آیا شبکه‌های اجتماعی می‌توانند هنجارهای اجتماعی را تقویت یا تضعیف سازند. یا همان گونه که «ژان کازینو» می‌گوید «وسایل ارتباط جمعی می‌توانند به تسطیح فرهنگی و یکسان شدن الگوها و اندیشه‌ها کمک شایانی بکنند».

اهداف و سؤالات کلی این است که می‌خواهیم دریابیم شبکه‌های اجتماعی فیس‌بوک بر بیداری و جنبش مردم مصر تأثیر داشته است یا خیر؛ و اهداف فرعی شبکه اجتماعی فیس‌بوک در بسیج مردم چگونه و چقدر مهم بوده. آیا فیس بوک بیان‌کننده خواسته‌های مردم مصر بوده؛ آیا فیس بوک دارای ماهیت ضد استعماری بوده و دارای بار دینی بوده

مهم‌ترین دلایلی که سبب کاربرد وسیع این شبکه‌ها، فضا و رسانه‌های مجازی می‌شود عبارتند از **بدون مرز بودن فضای سایبر، کاهش هزینه اقدامات، تأمین راحت امکانات و عوامل مورد نیاز برای اقدام، انعکاس جهانی اقدامات جنبش، امکان هماهنگی لحظه‌ای با ضرب اطمینان بالا، امکان جذب حامیان از سراسر جهان.**

همچنین شبکه‌های اجتماعی مجازی تأثیراتی را بر کاربران داشته باشد که می‌توان **هویت دلخواه، آزادی در استفاده از تفریحات مختلف و حسی از کنترل شخصی و اراده فردی** را به کار بر خود منتقل می‌کنند. در ضمن **میل به محبوبیت و خود شیفتگی، حفظ ارتباط با دیگران در عین تنهایی، میل برای فرار از محرک‌های تنش آور، باورهای غیر منطقی و غیرسازشی، ارضای نیازهای روانی، ایجاد حسن پیشرفت و غرور، اضطراب اجتماعی، اعتیاد اینترنتی را در پی دارند.** از جنبش اجتماعی طبقه‌بندی‌های مختلفی را ارائه می‌دهند **اما آنچه ما در تلاش هستیم تا بررسی کنیم** این که مدرنیته چگونه بر روی جنبش‌های جدید اجتماعی تأثیر می‌گذارد بپردازیم. چند عامل اجتماعی در توسعه جنبش‌های مدرن اجتماعی مؤثر است؛ گسترش دولت، توسعه صنعت، شناخت - آگاهی و توسعه رسانه‌های جدید اجتماعی (اسلمسر، ۱۹۹۲) که این عوامل پویا باعث تأثیر بر روی جنبش‌های اجتماعی و بالعکس تأثیر جنبش‌های اجتماعی بر روی جامعه و سیاست شده است. اما عواملی را که باعث پویایی و ایجاد جنبش‌های جدید اجتماعی می‌شوند، در سه عامل مهم و تأثیرگذار مورد مطالعه قرار می‌دهیم، این سه عامل عبارتند از: دخالت دولت در حوزه‌های مختلف اجتماعی، توسعه صنعت ساخت، گسترش رسانه‌های جمعی. (ریترز، ۱۳۷۹)

به عقیده چالز تیلی پدیده‌هایی همچون انقلاب‌ها، شورش‌ها، جنبش‌های اجتماعی، توطئه‌های سیاسی و حتی بسیاری از کودتاها، انواع مختلفی از کنش‌های جمعی هستند که با هدف ایجاد تغییر یا ممانعت از تغییری در جامعه اتفاق می‌افتند. (تیلی، ۱۳۸۵: ۱۷) به نظر وی، کنش جمعی پدیده‌ای طبیعی است و در جریان زندگی روزمره اجتماعی جریان دارد. از نظر تیلی حکومت سازمانی است که ابزار متمرکز و

واژه دوم به کار رفته در واژه فضای مجازی، مفهوم فضا است. مایکل بندیکت، فضای مجازی را به‌عنوان جهانی نو و موازی با جهان واقعی و مخلوق رایانه‌های جهان و ارتباط‌های بین آنان تعریف می‌کند. جهانی (یا فضایی) که در آن انباشت جهانی از دانش، سرگرمی، شاخص‌ها، مقیاس‌ها، کنش‌ها و از همه پراهمیت‌تر انباشتی از عوامل انسانی تغییر یافته و دگرگون شده، شکل یافته است. (برمن، ۱۳۷۹) بنابراین ظهور جهان جدید یعنی جهان مجازی، بسیاری از روندها و نگرش‌ها و ظرفیت‌های آینده جهان را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. این جهان در واقع به موازات و گاه حتی بر جهان واقعی مسلط شده و عینیت واقعی پیدا می‌کند. این دو جهان دارای داد و ستدهای بی‌شماری با یکدیگر هستند.

واژه سایبر از لغت یونانی Kybernetes به معنی کنترل، سکاندار یا راهنما مشتق شده و به‌طور ترکیبی در واژه سایبرنتیک به کار رفته است. سایبر پیشوندی است برای توصیف یک شخص، یک شی، یک ایده و یا یک فضا که مربوط به دنیای کامپیوتر و اطلاعات است. در فرهنگ علوم اجتماعی گولدو کولب نیز سایبرنتیک بدین گونه تعریف شده است: «سایبرنتیک به مجموعه‌ای از نظریه‌ها و پژوهش‌ها اشاره می‌کند که توجه خود را به انسان‌ها، ارگانیسم‌های دیگر و ماشین‌ها معطوف کرده‌اند. شبکه‌های اجتماعی نیز یکی از انواع رسانه‌های اجتماعی محسوب می‌شوند. رسانه‌های اجتماعی در سال‌های اخیر در زندگی آنلاین و آفلاین کاربران اینترنتی آنچنان تأثیرگذار بوده‌اند که شکل‌های ارتباطات اجتماعی نیز از این رسانه‌های جدید تأثیر پذیرفته است. (عاملی، ۱۳۸۲) شبکه‌های اجتماعی مجازی، نسل جدیدی از وبسایت‌های اینترنتی هستند. در این وبسایت‌ها، کاربران اینترنتی حول محور مشترکی به‌صورت مجازی دور یکدیگر جمع می‌شوند و جماعت‌های آنلاین را تشکیل می‌دهند.

افراد با حضور در شبکه‌های اجتماعی و استفاده از گونه‌های مختلف رسانه‌های اجتماعی از مزایای حضور در این اجتماع مجازی نظیر حمایت اطرافیان، اطلاعات، عواطف و احساسات برخوردار شده و اغلب جوانب زندگی واقعی خود را که نیازمند حضور فیزیکی افراد در کنار یکدیگر نیست در این اجتماعات مجازی دارا هستند.

منجر شود. این دیدگاه بسیار ایده‌آل به نظر می‌رسد. و واقع بینانه نیست، زیرا بازیگران مدنی نمی‌توانند کاملاً بر ورای دولت‌ها عمل کنند. در دیدگاه دیگر، باور بر آن است که جامعه مدنی شبکه‌ای جهانی می‌تواند از طریق سازمان‌های بین‌المللی، جنبش‌های اجتماعی و سازمان‌های مدنی بر دولت‌های غیر دموکراتیک اعمال فشارکننده و مسائل و مشکلات مهم جهانی و محلی را به راس دستور کارهای سازمان‌های بین‌المللی انتقال دهند. و در مجموع، با پشتیبانی و بسیج افکار عمومی جهانی در پیشبرد دموکراسی در داخل کشورها و بسترسازی برای دموکراسی تأثیرگذار باشند. به‌عنوان مثال می‌توان به انعکاس موارد مربوط به نقض حقوق بشر و زندانیان سیاسی به سازمان ملل و سازمان‌های متخصصی آن اشاره کرد. دیدگاه دوم، دیدگاه واقع بینانه و منطقی به نظر می‌رسد. جانکین بر این نظر است که جامعه مدنی جهانی پیچیده‌ترین جامعه در تاریخ جوامع بشری است. از دید وی، جامعه مدنی نمی‌تواند خارج از نظام حکومت‌ها یا دولت - ملت‌ها عمل کند.

از دید جیمز روزنا جامعه مدنی جهانی طیفی از جنبش‌های اجتماعی، سازمان‌های مدنی غیر دولتی می‌تواند خواسته‌ها و تقاضاهای افراد و گروه‌های طرد شده و در حاشیه مانده را طرح کرده و وارد دستو کار تصمیم‌گیری‌ها کننده و قوی‌تر از گذشته از افکار عمومی را برای آنها بسیج کنند. برخی بر این نظرند که برای نخستین بار در کنفرانس اتاوا در مورد تحریم مین‌های زمینی بود که سازمان‌های بین‌المللی غیر دولتی بر فرآیند قانون‌گذاری بین‌المللی تأثیرگذار شدند. نظریه‌پردازان حکمرانی شبکه‌ای، دیدگاه سنتی دولت محور را رد می‌کنند و رد جهت مخالف با الگوی سلسله مراتبی حکمرانی دولتی، مدافع الگوی حکمرانی شبکه‌ای دموکراتیک مبنی بر روابط غیر سلسله مراتبی و افقی بین گروه‌ها و سازمان‌های مدنی هستند. در این نظریه بر تکثیر اقتدار در شبکه‌ها، سرزمین‌زدانی از اقتدار و نقش شبکه‌ها در انباشت اقتدار به نفع بازیگران جهانی بر روی دولت‌ها تأکید شده است. نتیجه نهایی توسعه جامعه شبکه‌ای، شکل‌گیری جامعه مدنی جهانی متشکل از شبکه‌های جهانی ضدجنگ، ضدسلاح‌های هسته‌ای، ضدنقض حقوق بشر، دفاع از محیط - زیست و مانند آن بوده است. در این نظریه به وضوح بر تأثیر

اساسی را در درون جمعیت در اختیار دارد. حکومت، اعضاء و چالشگران، شکل‌دهنده فضای جامعه سیاسی است. گاهی اوقات ائتلاف‌هایی میان اعضاء و چالشگران نیز به وجود می‌آید که هدف آنها هماهنگ‌سازی کنش جمعی با اهدافی مشترک است. (همان: ۸۵)

اسم‌سرسش شرط برای جنبش‌های اجتماعی تشخیص می‌دهد که عبارتند: از زمینه ساختاری، فشار ساختاری، گسترش و باورهای تعمیم یافته و عوامل شتاب‌دهنده، گروه هماهنگ به این معنی که هیچ رویدادی به ظهور جنبش نمی‌انجامد، مگر اینکه یک گروه هماهنگ بسیج شده برای عمل، رهبری و نوعی وسایل ارتباط منظم بین شرکت‌کنندگان همراه با پشتوانه مالی وجود داشته باشد. و بالاخره عملکرد کنترل اجتماعی؛ مقامات حاکم ممکن است با مداخله و تعدیل زمینه و فشار ساختاری به جنبش پاسخ دهند و بر پیدایش و توسعه آن تأثیرگذارند. (گیدنز، آنتونی، ۱۳۷۶)

آلن تورن بر این اعتقاد است که جنبش‌های اجتماعی موضوع اصلی جامعه‌شناسی هستند. جنبش‌های اجتماعی دائماً در قلب حیات اجتماعی جای دارند. نکته محوری اندیشه تورن در نظریه جنبش‌های اجتماعی آن است که مبارزه در جامعه پسا صنعتی، مبارزه طبقاتی نیست، بلکه برای برخورداری مردم از حق انتخاب و کنترل زندگی خودشان انجام می‌گیرد. امروزه جنبش‌های اجتماعی مستقیماً بر سر شرایط اجتماعی و حق تعیین سر نوشت مبارزه می‌کنند. جامعه معاصر پیش از گذشته از طریق فرهنگ بر روی خود تأثیر می‌گذارد. پس باید تورن را یکی از تأثیرگذارترین مهم بر چرخش پسا مدرن نامید. (گل محمد زاده، ۱۳۹۱)

نظریه جامعه شبکه‌ای عمدتاً ساخته و پرداخته امانوئل کاستلز است. البته غیر از این نظریه‌پرداز شاخص، افراد دیگری همچون جیمز روزنا نیز در گسترش این نظریه نقش داشتند. این نظریه با محوریت نقش آفرینی افراد، گروه‌ها، جنبش‌های اجتماعی و سازمان‌های مدنی غیردولتی حاضر در شبکه‌های جامعه مدنی جهانی طرح شد دو دیدگاه در ارتباط با تأثیر جامعه مدنی شبکه‌ای جهانی در فرآیند حکمرانی جهانی وجود دارد. در این دیدگاه نظر بر آن است که جامعه مدنی شبکه‌ای جهانی با نشاط و قوی می‌تواند مستقل از دولت‌ها و حقوق بین‌المللی به تحقق حکمرانی دموکراتیک جهانی

اگرچه در نگاهی مزیت آن به‌شمار می‌رود، ولی پیامد ناخوشایندی مانند فقدان مسئولیت اجتماعی که در روابط روودرو گوینده را متعهد می‌سازد، به همراه دارد.

پاتنام در رابطه با تأثیر فضای مجازی در جنبش‌های اجتماعی معتقد است «مشارکت‌کنندگان در گروه‌های اینترنتی، به سختی با دیگر کاربران به اجماع رسیده و کمتر احساس انسجام می‌کنند» چنانکه به گونه‌ای از احساس «زوال شخصیت»، خلأ روانی^۴، نشانه‌های اجتماعی ضعیف و «ضعف اعتقاد به فضایل گروهی» می‌رسند. پاتنام مدعی است «سرمایه اجتماعی باید متضمن یک واقعیت فیزیکی» در برابر پیوندهای مجازی باشد که «در مواجهه با گمنامی و حقه بازی [در محیط مجازی] بسیار آسیب پذیرند و سخت می‌توان بر پایه آنها اعتماد را بنا کرد».

گمنامی و انزوا در میان اعضای جامعه مجازی احتمال دارد تعاملات منسجم دنیای واقعی را مخدوش کند.

وبلاگ‌ها و شبکه‌های اجتماعی با اینکه عامل مستقلى در خروجی‌های سیاست‌نیستند، ولی توانایی آن را پیدا کرده‌اند که نقش مهمی در گستره سیاسی ایفا کنند. این ابزارها دست کم در رویکرد از پایین به بالای خود در جمع‌آوری و اشتراک اطلاعات، به‌طور چشمگیری دموکراتیک عمل می‌کنند. مهم‌ترین تأثیر اجتماعی وبلاگ‌ها می‌تواند این باشد که مردم را با الگوی تعامل جدیدی آشنا کرده و به آنها این امکان را داده که با علایق و منافع یکدیگر بیشتر آشنا شوند. تأثیر فضای مجازی را در سیاست‌های روز نیز می‌توان یافت. در سال ۲۰۰۲ وبلاگ نویسان آمریکایی با انتشار اخبار و سازمان‌دهی کنش‌های اجتماعی علیه سناتور ترنت لات^۵ که عبارات نژادپرستانه‌ای در کمپین انتخاباتی خود اظهار داشته بود، باعث شدند او از رهبری اکثریت حزب بیافتد. همچنین از سال ۲۰۰۳ به این سو فعالیت وبلاگ نویسان در ایالات‌متحده علیه جنگ در عراق بسیار موثر بوده و منجر به انتشار اخبار افشاگرانه علیه خشونت و جنگ شده است. ورود منازعه‌های سیاسی به عرصه‌ی مجازی به‌ویژه با انتشار اینترنتی اسناد ویکی‌لیکس در سال‌های اخیر برجسته شده است. امروزه سیاست‌مداران، هنرمندان و فعالان جنبش‌های

و قابلیت‌های انقلاب ارتباطات و اطلاعات در تقویت رفتارهای فراملی بعضاً از پیش موجود توسعه ظرفیت شبکه‌ها برای هماهنگ‌سازی رفتارها، اشاعه اطلاعات، عضوگیری از اعضای جدید، بسیج افکار عمومی جهانی و ائتلاف‌سازی جهانی در پیشبرد اعتراضات و مسائل مشترک بشری تأکید می‌شود. (سردار نیا، ۱۳۹۰)

جنبش‌های اجتماعی دارای انواع و ویژگی‌هایی هستند که هر یک استراتژی خاصی را دنبال می‌کنند و در این تحقیق نیز به آنها توجه شده است اما به دلیل طول شدن این مقاله به همین مقدار که به این ویژگی‌ها نیز باید توجه داشت اشاره شده باشد؛ اما آنچه از همه مهم‌تر این است که تأثیر فضای مجازی که موضوع تحقیق ما است بر جنبش‌های را مورد مذاقه قرار دهیم.

بلاگ‌ها اکنون الگوی ارتباط و تعامل در فضای مجازی را بین کاربران تقویت کردند که مبتنی بر کنش متقابل و مبادله نامتمرکز افکار و اطلاعات بود. این الگوی ارتباطی فضایی، به تدریج به عنصری مهم در کنش متقابل اجتماعی تبدیل شد. (مرکز آماز شبکه‌های اینترنت) مجموعه امکانات نشر آسان مطالب، اطلاعات، عکس‌ها و فیلم‌ها به استقبال گسترده کاربران از این شبکه‌ها منجر شد تا جایی که فیس‌بوک بزرگ‌ترین شبکه اجتماعی فضای مجازی در سال ۲۰۱۰، پس از هفت سال فعالیت، بیش از ۵۱۷ میلیون عضو در سرتاسر جهان داشت. (همان منبع)

آربرت پاتنام از جمله جامعه‌شناسان ممتازی است که نسبت به تأثیر فضای مجازی بر افزایش سرمایه اجتماعی ابزار تردید می‌کند. وی تأیید می‌کند «اینترنت منبعی بی‌مانند برای دسترسی آزاد و ساده به اطلاعات است؛ با این حال تاکنون اطلاع و گروهی در دست نیست که اطلاعات به تنهایی بتوانند تولیدکننده‌ی سرمایه اجتماعی و پیوندهای انجمنی باشد که لازمه توسعه و دموکراسی با دوام است». موانع اندک بر سر راه دستیابی و انتشار اطلاعات که باعث ازدیاد داده‌ها می‌شود می‌تواند نتایج معکوسی نظیر اغتشاش اطلاعات داشته باشد. رفت و آمد گمنام در فضای مجازی نیز

۳. آکسفور، بری، ریچارد هاگینز، رسانه‌های جدید و سیاست، مترجم: بابک بیگی، (پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۸۷، فصل دوم)؛ همچنین یحیی کمالی پور در گفتگو با هومان دوراندیش

4. Psychological Distance

5. Trent Lott

بررسی وبسایت‌ها، وبلاگ‌ها و شبکه‌های اجتماعی ابزارهایی است که نشان می‌دهند چگونه جنبش‌های اعتراضی از اینترنت استفاده می‌کنند. وبسایت در واقع ابزاری است که دسترسی گسترده و نامتمرکز را به منظور سازمان‌دهی جنبش فراهم می‌کند. اینترنت می‌تواند پیام‌های «سازمان» را به جهان بیرون اطلاع داده و در ضمن با اعضای خود در ارتباط باشد. سیستم باز اشتراک اطلاعات در عرصه گسترش یافته‌ی اینترنت، این «فرصت» را برای فعالان جنبش‌ها در کشورهای عمدتاً استبدادی خاورمیانه فراهم کرده که در فضایی با ساختار نامتمرکز که امکان فشار کمتری نسبت به دنیای واقعی بر آن است، فعال باشند. مزیت دیگر آنکه میزان‌های^۸ این وبسایت‌ها اغلب در کشورهای دیگر هستند. این مسئله امکانی را برای جنبش‌ها در کشورهای اسلامی فراهم کرده که بسیاری از محدودیت‌ها و نظارت‌های حکومتی بر اینترنت را دور بزنند. امکان دیگری که وبسایت‌ها در اختیار دارند، بازگشایی سریع خود، در آدرس دامنه^۹ و میزبانی جدید بعد از مسدود شدن پایگاه اینترنتی آنها توسط حکومت و از کار افتادن فعالیت‌های مجازی شان است. اینترنت امکان انعطاف-پذیری بی‌نظیری را برای سازمان‌ها فراهم می‌کند تا بتوانند به اعضا و هواداران خود هم در دنیای مجازی و هم واقعی، به واسطه کارکرد وبسایت‌ها به‌عنوان یک ستاد سیار سازماندهی جنبش، دسترسی پیدا کنند. با این حال این خوش‌بینی است اگر فناوری‌های جدید را یک سره در خدمت جنبش‌های ضدحکومتی ببینیم. همان‌طور که در گزارش عفو بین‌الملل نیز آمده، به‌رغم آنکه شبکه‌های مجازی و اینترنت نقش بسیار مهمی در موفقیت جنبش‌های اجتماعی داشتند، اما حکومت‌های سرکوب‌گر نیز از مزایا و امکانات تکنولوژیک و اینترنت برای سرکوب و کنترل مخالفان بهره می‌برند. اهمیت این مسئله هنگامی روشن می‌شود که امکانات مالی و تکنیکی گسترده دولت‌های اقتدارگرا و کنترل آنها بر سرویس‌های خدمات‌دهنده فناوری‌های ارتباط مردمی (اعم از موبایل، اینترنت و غیره) را در تحلیل خود مورد نظر قرار دهیم.

مدنی به‌طور چشمگیری از بلاگ‌ها و شبکه‌های اجتماعی مانند تویتر و فیس‌بوک برای ارتباط با مخاطبان خود استفاده می‌کنند. (آنگ و مونگ، ۲۰۱۱)

در عصر اطلاعات، اینترنت بخش مهمی از جنبش‌های اجتماعی است؛ چه در جوامع دموکراتیک و چه جوامع محدود. هنگامی که حکومتی راه‌های بسیج را ببندد، اینترنت می‌تواند افراد هم‌کر را به هم نزدیک کرده و به آنها یاری رساند که پشتوانه‌ای برای کنش پیدا کنند. بسیج و فراخوانی توده‌ای در دنیای مدرن امروز به وجهی بازتعریف شده که یکی از مهم‌ترین نمودهای آن را می‌توان در کاربرد اینترنت در مبارزه‌های انتخاباتی کشورهای مختلف دید که با شدت و ضعف از غرب تا شرق را فرا گرفته است. نقش اینترنت و شبکه‌های اجتماعی در بسیج و فراخوانی در مبارزات انتخاباتی و تبلیغات نامزدهای ریاست جمهوری ۱۳۸۸ ایران و فعالیت مجازی باراک اوباما نامزد دموکرات انتخابات سال ۲۰۰۸ ایالات متحده، می‌تواند دو نمونه بارز از این مورد باشد. اوباما توانست از طریق اینترنت وسعت دید هواداران خود را نسبت به سیاست‌هایش افزایش داده و آنها را به پای صندوق‌های رأی بکشاند. (میلر، ۲۰۰۸)

اینترنت در جوامع اسلامی به‌رغم بسترهای مختلف فرهنگی و راه‌های متفاوت دسترسی (در بین کشورهای مختلف)، به سرعت گسترش یافته است. با این حال رشد اینترنت در جوامع عربی و کشورهای حوزه خلیج فارس تا پایان سال ۲۰۰۱ کمترین میزان رشد در تمام دنیا را داشت. مشکل عمده بر سر راه رشد اینترنت در این جوامع را شاید بتوان قیمت بالای کامپیوتر و هزینه استفاده از اینترنت، و همچنین دانش زبان انگلیسی دانست. پدیده کافی‌نت‌ها تا اندازه‌ی زیادی این امکان را به افراد داد که دسترسی آسان‌تری به اینترنت و آشنایی بیشتری با فضای مجازی داشته باشند. با گسترش فراگیری این فناوری جدید در شهرهای بزرگ در مدتی کوتاه شاهد آن بودیم که اینترنت منبع جانسین دسترسی به جدیدترین اخبار و اطلاعات در جوامع غیردموکراتیک عربی و اسلامی شد. (UNDP، ۲۰۰۸)

8. Hosts

9. Domain

6. Aung & Maung

7. United Nation Development Programmed

در ادامه با مطالعه موردی تحولات اجتماعی و سیاسی اخیر مصر (که به انقلاب و سقوط مبارک انجامید) براساس نظریه بسیج منابع، به تحلیل نقش و تاثیر فضای مجازی بر جنبش‌های اجتماعی این کشور در سال‌های اخیر می‌پردازیم. بدین منظور ابتدا به توصیف «مدل سیاسی» مصر و سپس توضیح «مدل بسیج» پرداخته و در امتداد آن، فعالیت‌های جنبش کفایه و اخوان المسلمین را به عنوان دو گروه فعال در فضای مجازی و مؤثر در جنبش اجتماعی بررسی کنیم.

مصر در سال ۱۹۲۲ در پی جنبش نافرمانی مدنی سه ساله مردم علیه سیطره استعمار، به‌طور رسمی از بریتانیا استقلال یافت. طی سه دهه بعدی، ملک فاروق با مشی ای لیبرال در مصر حکومت کرد تا اینکه جمال عبدالناصر سرهنگ جوان ارتش در سال ۱۹۵۲ با یک کودتای نظامی پادشاهی را برانداخت و یک حکومت دیکتاتوری نظامی و ایدئولوژیک را جایگزین آن کرد. ناصر و جانشین وی انور سادات، نظامی سیاسی را در مصر جا انداختند که با بهره‌گیری از ماشین پُرحجم امنیتی، جامعه مصر را زیرسلطه می‌گرفت و قدرتی استبدادی را در اختیار رئیس جمهور قرار می‌داد. اگرچه الگوی حکومت ناصر تا پایان دوران مبارک حفظ شد، مشی سیاسی و ایدئولوژیک آن در دوران سادات و مبارک، تغییر و تحولاتی اساسی به خود دید. بدین ترتیب که نقش ایدئولوژی به تدریج کمتر می‌شد و حکومت با اتکا بر ۳۲۵۰۰۰ نیروهای امنیتی و ۶۰۰۰۰ گارد ملی و ژنرال‌های متعهد به مبارک، دستگاه بوروکراسی و حزب حاکم «دموکراتیک ملی» (که در راس آن مبارک قرار داشت) و در ائتلاف با بخش‌هایی از بازار و بازرگانان، جامعه سیاسی را تحت کنترل و اختیار خود درآورد. حکومت مبارک در طول نزدیک به سه دهه، با استناد به قانون وضعیت اضطراری، آزادی اجتماعات و فعالیت‌های سیاسی را به شدت محدود کرد و به نظامیان و پلیس‌های امنیتی قدرت فراوانی داد. در اواسط دهه گذشته هم زمان با وخامت وضع سلامت مبارک، رئیس جمهور تمهیداتی را برای جانشینی فرزندش جمال مبارک آغاز کرد. این اقدام مبارک، نه تنها اعتراض مخالفان را برانگیخت که بسیاری از اعضای جامعه سیاسی نیز با این سیاست سرسازگاری داشتند. (کپل، ۱۳۸۳)

استمرار سه دهه ریاست مبارک بر حکومت، به یاری جو امنیتی ناشی از قانون وضعیت اضطراری و انتخابات‌های نمایشی، فضایی مملو از دلسردی و ناامیدی را در بین چالشگران و مردم مصر برقرار ساخته بود. در این فضا شخصیت‌های مخالف مانند ایمن‌النور و محمدالبرادعی، و احزاب چالشگر همچون الوفد، الجبهه و حتی اخوان المسلمین، به مخالفانی مهار شده در چنگ حکومت قدرتمند حسنی مبارک تبدیل شده بودند. در انتخابات سال ۲۰۰۷ تنها ۲۳ درصد ثبت نام کنندگان به پای صندوق‌های رای رفتند و باقی‌تمایی به مشارکت نداشتند.^{۱۰}

اما نسل جدید و جوان مصر با استفاده از فناوری جدید مانند اینترنت، تلفن‌های همراه و ... همان‌طور که در ادامه نشان خواهیم داد درگیر فعالیت‌هایی بود که فضای سیاسی و اجتماعی مصر را دچار تحولاتی اساسی می‌ساخت.

نکته‌ای مهم که باید در بررسی مدل سیاسی مصر به آن توجه داشت. تاثیر روابط خارجی دولت بر مسائل داخلی و جنبش‌های اجتماعی بود. روابط گرم دولت مصر با دولت‌های غربی دو پیامد متناقض برای حکومت مبارک داشت. از یک سو کمک‌های مالی سالانه و حمایت‌های سیاسی و دیپلماتیکی که از سوی ایالات متحده و کشورهای غربی دریافت می‌کرد، می‌توانست به تثبیت موقعیت این کشور در سطح داخلی و منطقه‌ای کمک کند؛ از سوی دیگر به سازمان‌های حقوق بشری و بین‌المللی این امکان را می‌داد که وضعیت حقوق بشر را در مصر همواره تحت نظر و مورد انتقاد قرار دهند. بدین منظور بود که مخالفان حکومت فرصتی یافتند تا صدای خود را به خارج از مرزها برسانند. در این شرایط، حکومت مبارک زیر فشار سازمان‌های بین‌المللی و کشورهای غربی مجبور به اعطای امتیاز به مخالفان می‌شد.^{۱۱}

10. Human Rights Watch "False Freedom: Online Censorship in the Middle East and North Africa" (2005, November, 15), E1710, p. 19, available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/45cc445f2.html> [accessed 15 November 2011]

11. Ibid.

جدول ۲-۱- آمار کاربران اینترنت در مصر

Internet World Stats, "Egypt: Internet Usage and Telecommunications.

سال	تعداد کاربران	جمعیت کل کشور	میزان (درصد)
۲۰۰۰	۴۵۰۰۰۰	۶۶۳۰۳۰۰۰	۰/۷
۲۰۰۶	۵۱۰۰۰۰۰	۷۱۲۳۶۶۳۱	۰/۷
۲۰۰۸	۱۰۵۳۲۴۰۰	۸۱۷۱۳۵۱۷	۱۲/۹
۲۰۰۹	۱۶۶۳۶۰۰۰	۷۸۸۶۶۶۳۵	۲۱/۱
۲۰۱۱	۲۰۱۳۶۰۰۰	۸۲۰۷۹۶۳۶	۲۴/۵

سال ۲۰۰۳ آغاز شد، از یک سو به کاربران بیشتری امکان استفاده از اینترنت را داد و از سوی دیگر کنترل حکومت بر فضای مجازی را تشدید کرد. به این ترتیب شرکت دولتی مخابرات که بزرگترین خدمات دهنده اینترنتی در مصر محسوب می شد این امکان را به حکومت می داد که اراده خود را بر بیشتر کاربران مصری تحمیل کند. در این وضعیت، مبارک این «قدرت» را می یافت که با بستن سایت های منتقد، اعمال سانسور، فیلترینگ و کنترل، اقتدار خود را به فضای مجازی نیز بسط دهد. در واقع گسترش اینترنت با ابتکار حکومت، از یک سو «فرصتی» برای مخالفان سیاسی حکومت فراهم آورد که منجر به «تسهیل» فرایند بسیج می شد و از سوی دیگر تهدیدی علیه چالش گران بود چرا که به تمرکز بیشتر وسایل کنترل بر فضای مجازی در دست حکومت و «سرکوب» فعالان سایبری حتی در فضای واقعی می انجامید.

در بررسی وضعیت سانسور فضای مجازی در مصر باید به چند نکته توجه داشت. نخست اینکه قانون وضعیت اضطراری، اینترنت را تهدیدی برای امنیت ملی تفسیر می کرد. در سال ۲۰۰۲ وزارت کشور بخش ویژه ای با عنوان اداره کل اطلاعات و اسناد را در پلیس راه اندازی کرد که عهده دار کنترل و سانسور اینترنت بود. در نوامبر آن سال مبارک لایحه ای را از مجلس گذراند که براساس آن اختیارات گسترده ای برای کنترل و محدودیت بر ارتباطات در اختیار دولت می گذاشت. سیاست دیگری که توسط وزارت کشور به منظور کنترل وبسایت ها پی گرفته شد، تعقیب افراد به اتهام انتشار مطالب غیراخلاقی در فضای اینترنتی بود. دولت با این دو اقدام، در لوای پوششی قانونی قادر بود فعالان سیاسی را در اینترنت مورد تعقیب قرار دهد. این وضعیت، فضای اینترنتی را به فضایی ناامن برای اظهار

یکی از مهم ترین عناصری که ذیل عنوان مدل بسیج در مطالعه جنبش اجتماعی مصر باید به آن توجه کرد «قانون وضعیت اضطراری» است. فشار و سرکوب فزاینده ای حکومت مبارک متکی بر قانون وضعیت اضطراری بود که تجاوز به حقوق افراد و آزادی های آنان را در طول ۲۷ سال توجیه قانونی می کرد. تا پایان سال ۲۰۰۰، تنها ۰/۷ درصد از مردم مصر (معادل چهارصد و پنجاه هزار نفر) به اینترنت دسترسی داشتند. این آمار تا سال ۲۰۰۹ با رشدی مداوم به ۲۰ درصد (بیش از ۱۶ میلیون نفر) و در سال ۲۰۱۱ به ۲۴ درصد (بیش از بیست میلیون نفر) از جمعیت مصر افزایش یافت. هم اکنون بیش از ۷ میلیون نفر مصری عضو شبکه اجتماعی فیس بوک هستند. تا سال ۲۰۰۸، تعداد وبلاگ هایی که در مصر ایجاد شده بود بیش از ۱۶۰ هزار وبلاگ بود. این رشد نشان دهنده استقبال مصریان از اینترنت در دهه اخیر است. با این حال همانند دیگر کشورهای عربی، غالب کاربران اینترنت محدود به مناطق شهری هستند و نخبگان و تحصیل کردگان بیش از دیگران به اینترنت دسترسی دارند. به لحاظ تعداد کاربران اینترنت، مصر اکنون بالاترین رتبه را میان کشورهای عربی و دومین رتبه را (بعد نیجریه) در میان کشورهای افریقایی داراست.

از زمانی که اینترنت پا به جامعه مصر گذارد، با سانسور گسترده حکومتی همراه بود. با این حال هنگامی که دولت در ۲۰۰۲ مدیریت ISP ها را به بخش خصوصی و رقابتی واگذار کرد، مصر به بزرگترین بازار اینترنت در افریقا با حدود ۳۰۰ شرکت خدمات اینترنتی (که تا سال ۲۰۰۹ زیر مجموعه ۵ شرکت بزرگ بودند) تبدیل شد و جمعیت بیشتری از مردم، این فرصت را یافتند که به اینترنت دسترسی داشته باشند. تلاش های دولت در ارائه خدمات اینترنت پرسرعت که در

«همه ما خالد سعید هستیم» (کلنا خالد سعید) راه انداخت که به زودی به منبعی برای اخبار سرکوب‌ها و مبارزان فعالان سیاسی و سایبری تبدیل شد.

هنگامی که انقلاب در تونس به سرانجام رسید، امید به میان مخالفان مصری بازگشت. بدین ترتیب در صفحه فیس‌بوکی که وائل عباس به یاد سعید راه انداخته بود، قرار راه پیمایی و اعتراض به حکومت، برای نخستین بار پخش شد و در «جمعه خشم» (بیست و پنجم ژانویه) مردم مصر به خیابان‌ها آمدند و تا استعفای مبارک به خانه بازنگشتند. وائل عباس غنیم که چند روز پس از آغاز تظاهرات به مصر بازگشته بود، توسط پلیس دستگیر شد و پس از پانزده روز، زیر فشار سازمان‌های بین‌المللی و اعتراضات مردمی آزاد شد و مستقیم به میدان تحریر رفت. به ادعای شبکه الجزیره آزادی وائل غنیم، موج تازه‌ای از تظاهرات را در مصر رقم که طی آن هزاران نفر به خیابان‌های قاهره و دیگر شهرها پیوستند.

گروه دیگری که در تحولات مصر که ریشه در فعالیت‌های مجازی مخالفان داشت، تاثیر گذار بود «جنبش ششم آوریل» است. در آوریل سال ۲۰۰۸ جمعی از فعالان سیاسی به منظور حمایت از اعتصاب کارگران شهرک صنعتی «محلہ الکبری» صفحه ای در فیس‌بوک ایجاد کردند و با استفاده از دیگر رسانه‌های مجازی چون وبلاگ‌ها و وبسایت‌ها، اخبار اعتصاب را منتشر و اعتراض‌های قانونی را سازماندهی می‌کردند. در ژانویه ۲۰۰۹، صفحه این گروه اینترنتی بیش از هفتاد هزار عضو داشت که بیشترین پایگاه اجتماعی آنان را جوانان و اقشار تحصیل کرده تشکیل داده و شعارهای سیاسی آنان حول محورهایی چون تاکید بر آزادی بیان و اعتراض به رکود اقتصادی، خویشاوند سالاری و فامیل بازی در حکومت بود.

علاوه بر فعالیت‌های سیاسی، این گروه در سال ۲۰۰۸ راهپیمایی و تظاهراتی به منظور حمایت از خبرنگاران زندانی و همچنین اعتراض به حمله نظامی اسرائیل به غزه تدارک دید که به دنبال آن دولت مصر، برخی فعالان این گروه از جمله احمد ماهر یکی از بنیادگزاران آن را دستگیر کرد. در ششم آوریل ۲۰۰۹ یعنی یک سال بعد از شروع فعالیت‌های گروه، حکومت طی اقدامی هماهنگ دست به سرکوب گروه زد؛ بسیاری از پایگاه‌های اینترنتی حامیان «جنبش ششم

آزادانه عقاید بدل کرده بود. با این حال بسیاری نیز بودند که در این فضا وضع موجود را به چالش طلبیده و در رابطه با فساد حکومت دست به افشاگری می‌زدند. تلاش تلاش بسیاری از این فعالان دنیای مجازی برای اعتراض و به چالش گرفتن حکومت، به تحمل فشار و رنج در دنیای واقعی منتج می‌شد. از جمله وائل غنیم، وبلاگ نویس مشهور مصری و مدیر بازاریابی شرکت گوگل در دبی که با اعلام فراخوان اعتراض جمعی علیه حکومت، هزاران نفر را به خیابان‌های قاهره و دیگر شهرهای مصر کشاند. فراخوان او که منجر به نخستین کنش جمعی از سلسله کنش‌های اعتراضی تا سقوط مبارک در میدان تحریر بود، سبب بازداشت او شد.

وائل که تحسین بسیاری از رسانه‌ها و سازمان‌های بین‌المللی را واداشته است، کار خود و دیگر وبلاگ نویسان مصری را تاسیس مکتب جدیدی در روزنامه نگاری توصیف می‌کند و آنان را «آخرین صدای مستقل» می‌نامد.

هنگامی که از جنبش انقلابی مصر یاد می‌کنیم نمی‌توان از نام خالد سعید جوان مصری که قربانی خشونت و فساد پلیس شد، به آسانی عبور کنیم. در ششم ژوئن ۲۰۱۰، دو مامور پلیس در کافی‌نتی در شهر اسکندریه، خالد سعید را به زیر مشت و لگد کشاندند و او را همراه خود به مکانی نامعلوم بردند. خالد سعید همان شب در بازداشتگاه پلیس از شدت جراحات و ضربه‌های وارده به سر و بدنش درگذشت. پلیس در مقطعی او را متهم به اعتیاد و در مقطعی دیگر متهم به حمل سلاح می‌کرد، و بیانیه وزارت کشور در مورد مرگ او، از خالد سعید به عنوان فرد معتادی که برای چهار مورد سرقت، حمل اسلحه و حمله به یک زن، علاوه بر فرار از خدمت سربازی در سال ۲۰۰۸ تحت پیگرد بوده است، معرفی می‌شد، اما واقعیت چیز دیگری بود. خالد سعید از طریقی (گویا هک کردن موبایل پلیس) به فیلمی دست یافته بود که نشان می‌داد عده‌ای از ماموران پلیس اسکندریه در تجارت مواد مخدر دست دارند. او می‌خواست این ویدیو را در اینترنت قرار دهد تا توجه افکار عمومی را به فساد پلیس جلب کند. در پی قتل سعید، عکس‌هایی از جنازه وی در اینترنت پخش شد و خبر این جنایت به همراه گزارش‌های ضد و نقیض در کشور گسترش یافت. وائل عباس در واکنش به این خبر، صفحه‌ای در شبکه اجتماعی فیس بودک با عنوان

مارک زوکربرگ^{۱۲} به‌عنوان یک وب‌سایت شبکه‌های اجتماعی (SNS)^{۱۳} به انحصار برای دانشجویان دانشگاه هاروارد راه‌اندازی شد؛ این وب‌سایت، امروزه از بزرگترین و معروف‌ترین و پر استفاده‌ترین سایت‌های شبکه‌های اجتماعی روی اینترنت است. فیس‌بوک تا سال ۲۰۱۱ حدود ۸۰۰ میلیون کاربر فعال داشت. کاربران فیس‌بوک با دیگر کاربران یا دوستان فیس‌بوکی با به‌روزرسانی وضعیت آنها و نوشتن روی دیوارهای اعضای دیگر یا ارسال پیام‌های مستقیم شخص در تعامل است، کاربران قادر به ساختن و پیوستن به گروه‌های مورد علاقه، مانند صفحات، جستجو برای تماس‌ها و ارسال عکس‌ها و فیلم‌ها هستند. محیط فیس‌بوک در واقع، مجلسی از دوستان و اشنایان یک کاربر به شمار می‌آید. فیس‌بوک با بهره‌مندی از امکان عضوگیری پرشمار، به کاربران اجازه می‌دهد در هر لحظه دوستان تازه‌ای به مجموعه دوستان خود بیفزایند. کاربران فیس‌بوک، شامل گروه‌ها، دوستان خود بیفزایند. کاربران فیس‌بوک، شامل گروه‌ها، دوستان، دوستان دوستان، اعضای هم شبکه و بیگانه‌ها می‌شوند. (کاپرکیار تیک^{۱۴}، ۲۰۱۱)

روش‌شناسی تحقیق

در این تحقیق با استفاده از روش کتابخانه‌ای و میدانی به جمع‌آوری اطلاعات اقدام شده است و در ادامه با کمک نرم‌افزار SPSS به تجزیه و تحلیل آن پرداخته‌ایم.

پژوهش حاضر از نظر اهداف، کاربردی است و از لحاظ روش توصیفی - تحلیلی می‌باشد. در پژوهش‌های توصیفی محقق به دنبال چگونه بودن موضوع است و قصد دارد بداند که پدیده، متغیر، شی یا مطلب چگونه است. براین اساس به دنبال بررسی نقش فیس‌بوک در جنبش اخیر مصر ۲۰۱۱ می‌باشیم. به‌عبارت دیگر، این نوع تحقیق وضع موجود را بررسی می‌نماید و به توصیف منظم و نظام‌دار وضعیت فعلی می‌پردازد. پژوهش‌های توصیفی هم جنبه‌ی کاربردی دارند و هم جنبه‌ی بنیادی؛ که در بُعد کاربردی از حاصل این تحقیقات در تصمیم‌گیری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها استفاده می‌گردد. نتایج بدست آمده از

آوریل» را هک و بسیاری از معترضان خیابان‌های قاهره را دستگیر کرد. در چنین وضعیتی اگرچه بسیاری از فعالان مهم گروه دستگیر و مورد فشار قرار گرفتند، اما نام و تجربه فعالیت‌های موفق گروه در بسیج افراد، سبب شد هم‌زمان با تحولات سیاسی در اواخر سال ۲۰۱۰ و ژانویه ۲۰۱۱ این جنبش بار دیگر به صحنه تحولات اجتماعی و سیاسی مصر بازگردد.

از دیگر تحولات اجتماعی که ریشه در دنیای مجازی دارد می‌توان به راه‌اندازی کمپین‌ها و فراخوان‌های مخالفان در اینترنت اشاره کرد. برای مثال عبدالکریم نبیل سلیمان عامر یکی از وبلاگ‌نویسان غیرمذهبی مصری به دلیل انتقاد به دانشگاه الازهر و حکومت، به جرم توهین به دین اسلام و تحریک به منظور آشوب و همچنین توهین به مبارک در سال ۲۰۰۷، به چهار سال زندان محکوم شد. در مقابل هواداران عبدالکریم کمپینی برای آزادی او در دنیای مجازی راه انداختند. اهمیت چنین واکنش‌هایی از سوی وبلاگ‌نویس‌ها به تهدیدهای حکومت، زمانی بیش از پیش آشکار می‌شود که به راه‌اندازی صفحات فیس‌بوکی و انجمن‌های اینترنتی می‌انجامد. این انجمن‌ها امکاناتی را فراهم می‌کنند که وبلاگ‌نویسان در فضای مجازی گرد هم آیند و علایق، عقاید و نظرات خود را به اشتراک گذارند. به این ترتیب در فضای سانسور و تحدید رسانه‌ها، این انجمن‌ها به مثابه رسانه تبدیل عمل می‌کنند. از منظری نیز، این انجمن‌ها با نزدیک‌تر کردن شمار بیشتری از مخالفان و فعالان در فضای مجازی در واکنش به فضای بسته جامعه، تهدیدهای حکومت را به فرصتی برای فعالان مخالف تبدیل می‌کنند.

قطع نظر از فعالیت‌ها و تلاش‌های وبلاگ‌نویسان، دو جریان و جنبش اجتماعی در مصر، «کفایه» یا جنبش مصری‌ها برای تغییر، و اخوان‌المسلمین، فضای مجازی را فرصتی بزرگ برای ترویج انتقادات و اعتراض‌های خود به حکومت مبارک دیدند. در ادامه به فعالیت‌های این دو جنبش می‌پردازیم.

فیس‌بوک

فیس‌بوک در ۴ فوریه ۲۰۰۴ در دانشگاه هاروارد توسط

12. Mark Zuckerberg
13. social networking site
14. Kirkpatrick

معمولاً در هر پژوهش، جامعه‌ی مورد بررسی مجموعه‌ای است که پژوهشگر مایل است درباره‌ی صفت‌های متغیر واحدهای آن به مطالعه بپردازد. (حافظ‌نیا، ۱۳۹۱: ص ۲۶) همچنین جمعیت یا جامعه آماری مجموعه واحدهایی را شامل می‌شود که در مورد یا موردهایی با یکدیگر مشترک باشند. جامعه آماری این پژوهش حاضر، شامل خبرگان و متخصصان در حوزه علوم ارتباطات می‌باشند. اندازه و حجم نمونه بر اساس منطق و فرمول‌های آماری به دست آید و روش انتخاب افراد نمونه از بین افراد جامعه، با رعایت موازین علمی می‌باشد.

در این پژوهش انتخاب افراد براساس نمونه‌گیری هدفمند انجام می‌گیرد. در روش هدفمند، نمونه مورد نظر باید دارای ویژگی خاصی باشد. (عابد جعفری و همکاران، ۱۳۸۹) بنابراین در این تحقیق به دلیل همگن بودن جامعه آماری، حجم نمونه ۵۰ نفر می‌باشد.

در این تحقیق برای برآورد اعتبار پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده می‌شود، در واقع در مورد پرسشنامه‌هایی که پاسخ‌های چند گزینه‌ای دارند، استفاده از این روش توصیه می‌شود.

مدل مفهومی تحقیق

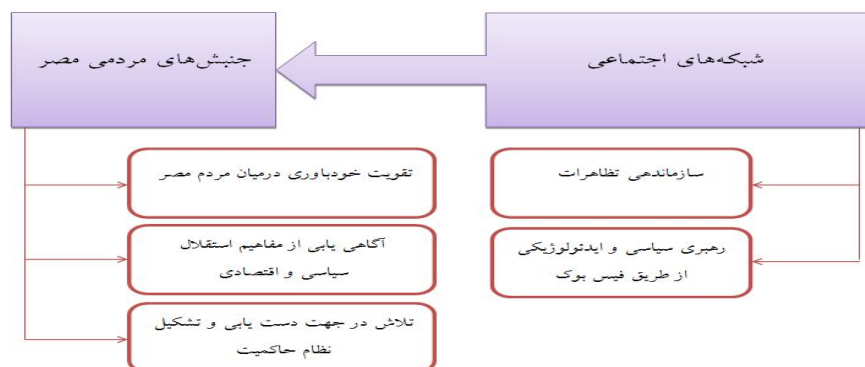
متغیرهای مورد بررسی در قالب یک مدل مفهومی و شرح چگونگی بررسی و اندازه‌گیری متغیرها بر اساس طرح زیر است و متغیر مستقل: شبکه‌های اجتماعی (فیس‌بوک) و متغیر وابسته: جنبش خیر مردم مصر (مردمی بودن، ضد استعماری بودن، دینی بودن)

پژوهش حاضر می‌تواند نقش رسانه‌های اجتماعی را در جنبش‌های اجتماعی مورد بررسی قرار دهد.

این پژوهش از حیث هدف کاربردی و از حیث روش توصیفی-تحلیلی قلمداد می‌شود. بر این اساس، تحقیق مبتنی بر تحلیل داده‌های کمی و کیفی است. از نظر هدف این پژوهش جزو پژوهش‌های کاربردی محسوب می‌شود. پژوهش حاضر به روش میدانی انجام می‌گیرد؛ که محقق برای گردآوری اطلاعات ناگزیر است به محیط بیرون برود و با مراجعه به افراد یا محیط و نیز برقراری ارتباط مستقیم با واحد تحلیل یعنی افراد، اعم از انسان، مؤسسات، سکونت‌گاه‌ها و غیره، اطلاعات مورد نظر خود را گردآوری نماید. در پژوهش حاضر، گردآوری اطلاعات از طریق پرسش‌نامه انتخاب گردیده است، و پس از گردآوری اطلاعات به توصیف و تبیین روش تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته می‌شود. همچنین از روش اسنادی (کتابخانه‌ای) نیز در تکمیل روش پیمایشی استفاده گردیده است.

جامعه آماری تحقیق

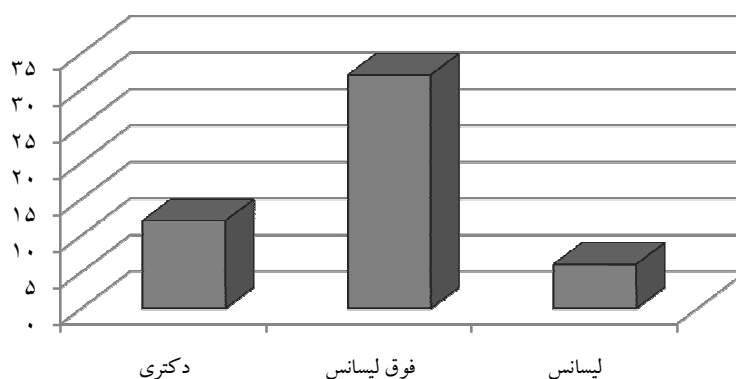
جامعه بزرگ‌ترین مجموعه از موجودات است که در یک زمان، مطلوب ما قرار می‌گیرد و باید حداقل دارای یک صفت مشخص باشد. صفت مشخص، صفتی است که بین همه عناصر جامعه آماری مشترک و متمایز کننده‌ی جامعه‌ی آماری از سایر جوامع می‌باشد. اغلب محققان معتقدند که جامعه عبارت از همه‌ی اعضای واقعی یا فرضی که علاقه‌مند هستیم یافته‌های پژوهش را به آنان تعمیم دهیم. (شاه طهماسبی، ۱۳۹۰: ص ۳۴)

جدول توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب جنس

جنس	فراوانی	درصد
مرد	۳۰	۶۰
زن	۲۰	۴۰
کل	۵۰	۱۰۰

میزان تحصیلات: جدول فراوانی میزان تحصیلات

جدول ۴-۱۶: همبستگی بین متغیرها (شاخص‌های کفایت رگرسیونی)

دوربین واتسون	انحراف معیار خطا	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین
۱/۷۰۲	۰/۳۱۵۳۲	۰/۶۱۳	۰/۶۱۳

آمار توصیفی و تجزیه و تحلیل داده‌ها و متغیرهای تحقیق

در این قسمت پس از گردآوری داده‌ها و اطلاعات با استفاده از آمار توصیفی و به کمک نمودار و جدول به توصیف نمونه پرداخته می‌شود.

❖ ارائه آرايه آرمان و هدف مشترك در جنبش اخي مصر موثر بوده است.

در جدول ۴-۱۶ ضریب تعیین تعدیل شده ۰/۶۱۳ بدست آمده و این مقدار نشان می‌دهد که ۶۱ درصد از تغییرات

متغیر وابسته به پیش‌بینی ارائه آرمان و هدف مشترک مربوط می‌شود. از آنجا که این مقدار درجه آزادی را در نظر نمی‌گیرد لذا از ضریب تعیین تعدیل شده برای این منظور استفاده می‌شود که آن هم در این آزمون برابر ۶۱ درصد است. با توجه به اینکه مقدار آماره دوربین واتسون در فاصله استاندارد ۵/۵ تا ۲/۵ قرار دارد، در نتیجه استقلال باقیمانده‌ها را نتیجه می‌گیریم. با توجه به شاخص‌هایی که عنوان شد مدل از کفایت لازم برخوردار است.

در جدول زیر معنی‌دار بودن رگرسیون بوسیله آزمون F محاسبه شده است.

جدول ۴-۱۷. جدول ANOVA

مدل	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	F	sig
رگرسیون	۱۵۱۲۶/۸	۲	۲۶۸۹/۴	۸۳/۱	۰/۰۰۰
باقیمانده	۱۱۹۴۳/۱	۱۹۸	۳۲/۳		
کل	۲۷۰۶۹/۶	۲۰۰			

جدول ۴-۱۸. ضریب تاثیر

مدل	ضریب غیر استاندارد	ضریب استاندارد شده		Sig.
		B	Std. Error	
مقدار ثابت	۰/۶۱۳	۰/۷۳۳	۰/۱۳۷	۰/۰۰۰
پیش بینی معنویت		۰/۷۷۸	۰/۵۱۰	۰/۰۰۰

جدول ۴-۱۹: همبستگی بین متغیرها (شاخص‌های کفایت رگرسیونی)

دوربین واتسون	انحراف معیار خطا	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین
۱/۶۳۲	۰/۳۲۵۱۲	۰/۶۷۲	۰/۶۷۳

همبستگی داشته باشند، نمی‌توان از رگرسیون استفاده کرد. برای تعیین این امر باید از تست دوربین واتسون بهره‌گیری نمود که در آن استقلال خطا (تفاوت میان مقادیر واقعی و مقادیر پیش‌بینی شده توسط معادله رگرسیون) از یکدیگر مشخص می‌شود.

در جدول ۴-۱۹ ضریب تعیین ۰/۶۷۳ بدست آمده و این مقدار نشان می‌دهد که ۶۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته به پیش‌بینی مشارکت سیاسی مربوط می‌شود. از آنجا که این مقدار درجه آزادی را در نظر نمی‌گیرد لذا از ضریب تعیین تعدیل شده برای این منظور استفاده می‌شود که آن هم در این آزمون برابر ۶۷ درصد است. با توجه به اینکه مقدار آماره دوربین واتسون در فاصله استاندارد ۵/۵ تا ۲/۵ قرار دارد، در نتیجه استقلال باقیمانده‌ها را نتیجه می‌گیریم. با توجه به شاخص‌هایی که عنوان شد مدل از کفایت لازم برخوردار است.

در جدول ۴-۲۰ معنی‌دار بودن رگرسیون بوسیله آزمون F محاسبه شده است.

با توجه به جدول ۴-۱۷ سطح معناداری محاسبه شده برای آماره برابر ۰/۰۰۰ بوده و نشان از معنادار بودن رگرسیون در سطح ۰/۹۹ درصد دارد.

با توجه به نتایج جدول ۴-۱۸ می‌توان گفت با ارتقا یک واحد از متغیر مستقل به میزان ضریب نوشته شده متغیر وابسته ارتقا پیدا خواهد کرد. یا به عبارت دیگر با افزایش یک واحد پیش‌بینی متغیر ارائه آرمان و هدف مشترک، ۰/۶۷۳ واحد انحراف معیار متغیر وابسته افزایش خواهد کرد. نتایج ضریب تاثیر مربوط به ضرایب رگرسیون نیز تاثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته را تایید می‌کند.

❖ مشارکت سیاسی در جنبش اخیر مصر موثر بوده است.

✓ برازش مدل رگرسیون

به منظور بررسی تأثیرات متغیرهای مستقل و کشف مدل برازش شده از روش رگرسیون خطی ساده استفاده شده است. یکی از شروط استفاده از آنالیز رگرسیون شرط عدم همبستگی میزان خطاها با یکدیگر است. به عبارت دیگر چنانچه فرضیه استقلال خطاها رد شود و خطاها با یکدیگر

جدول ۴-۲۰. جدول ANOVA

مدل	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	F	sig
رگرسیون	۲۰۱۲۶/۸	۷	۲۰۱۲۹/۴	۶۵/۱	۰/۰۰۰
باقیمانده	۱۵۲۱۴/۱	۱۹۳	۵۳/۳		
کل	۳۵۳۴۰/۹	۲۰۰			

جدول ۴-۲۱. ضریب تاثیر

مدل	ضریب غیراستاندارد	ضریب استاندارد شده		Sig.	t
		B	Std. Error		
مقدار ثابت	۰/۶۷۳	۰/۷۴۲	۰/۱۱۷	۰/۰۰۰	۶/۵۴۵
		۰/۴۲۸	۰/۳۵۰	۰/۰۰۰	۱۸/۲۷۳

جدول ۴-۲۲: همبستگی بین متغیرها (شاخص‌های کفایت رگرسیونی)

دوربین واتسون	انحراف معیار خطا	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین
۱/۵۲۳	۰/۲۲۹۸۵	۰/۵۸۷	۰/۵۸۹

همبستگی داشته باشند، نمی‌توان از رگرسیون استفاده کرد. برای تعیین این امر باید از تست دوربین واتسون بهره‌گیری نمود که در آن استقلال خطا (تفاوت میان مقادیر واقعی و مقادیر پیش‌بینی شده توسط معادله رگرسیون) از یکدیگر مشخص می‌شود.

در جدول ۴-۲۲ ضریب تعیین ۰/۵۸۹ بدست آمده و این مقدار نشان می‌دهد که ۵۸ درصد از تغییرات متغیر وابسته به پیش‌بینی سازماندهی مربوط می‌شود. از آنجا که این مقدار درجه آزادی را در نظر نمی‌گیرد لذا از ضریب تعیین تعدیل شده برای این منظور استفاده می‌شود که آن هم در این آزمون برابر ۵۷ درصد است. با توجه به اینکه مقدار آماره دوربین واتسون در فاصله استاندارد ۵/۵ تا ۲/۵ قرار دارد، در نتیجه استقلال باقیمانده‌ها را نتیجه می‌گیریم. با توجه به شاخص‌هایی که عنوان شد مدل از کفایت لازم برخوردار است.

در جدول ۴-۲۳ معنی‌دار بودن رگرسیون بوسیله آزمون F محاسبه شده است.

با توجه به جدول ۴-۲۰ سطح معناداری محاسبه شده برای آماره برابر ۰/۰۰۰ بوده و نشان از معنادار بودن رگرسیون در سطح ۰/۹۹ درصد دارد.

با توجه به نتایج جدول ۴-۲۱ می‌توان گفت با ارتقا یک واحد از متغیر مستقل به میزان ضریب نوشته شده متغیر وابسته ارتقا پیدا خواهد کرد. یا به عبارت دیگر با افزایش یک واحد پیش‌بینی مشارکت سیاسی، ۰/۶۷۳ واحد انحراف معیار متغیر وابسته افزایش خواهد کرد. نتایج ضریب تاثیر مربوط به ضرایب رگرسیون نیز تاثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته را تایید می‌کند.

❖ سازماندهی بر جنبش اخیر مصر موثر بوده است.

✓ برازش مدل رگرسیون

به‌منظور بررسی تأثیرات متغیرهای مستقل و کشف مدل برازش شده از روش رگرسیون خطی ساده استفاده شده است. یکی از شروط استفاده از آنالیز رگرسیون شرط عدم همبستگی میزان خطاها با یکدیگر است. به‌عبارت دیگر چنانچه فرضیه استقلال خطاها رد شود و خطاها با یکدیگر

جدول ۴-۲۳. جدول ANOVA

مدل	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	F	sig
رگرسیون	۱۴۵۶۲/۸	۱	۳۶۲۵/۴	۸۹/۱	۰/۰۰۰
باقیمانده	۱۵۲۳۰/۲	۱۹۹	۳۲/۳		
کل	۱۹۷۹۳	۲۰۰			

جدول ۴-۲۴. ضریب تاثیر

مدل	ضریب غیر استاندارد	ضریب استاندارد شده		Sig.	t
		B	Std. Error		
مقدار ثابت		۰/۳۶۲	۰/۶۵۸	۰/۰۰۰	۸/۰۵۵
پیش‌بینی معنویت	۰/۵۸۹	۰/۴۵۶	۰/۳۶۵	۰/۰۰۰	۱۶/۱۲۳

➤ در بررسی مؤلفه مشارکت سیاسی طبق جدول (۴-۱۰) ۲۰ نفر از پاسخگویان (۴۰ درصد) به گویه‌های مربوط به مولفه مشارکت سیاسی امتیاز متوسط و تعداد ۲۰ نفر (۴۰ درصد) بالاترین امتیاز و ۱۰ نفر (۲۰ درصد) از افراد کمترین امتیاز را به این گویه‌ها داده‌اند.

➤ در بررسی مؤلفه سازماندهی طبق جدول (۴-۱۲) ۱۵ نفر از پاسخگویان (۳۰ درصد) به گویه‌های مربوط به مولفه‌ی سازماندهی امتیاز متوسط و تعداد ۲۲ نفر (۴۴ درصد) بالاترین امتیاز و ۱۳ نفر (۲۶ درصد) از افراد کمترین امتیاز را به این گویه‌ها داده‌اند.

نتیجه‌گیری

شبکه‌های اجتماعی مجازی گونه‌هایی از رسانه‌های اجتماعی هستند که بیشترین شباهت را به جامعه انسانی داشته و به فرد امکان برقراری ارتباط با شمار بسیاری از افراد دیگر را فارغ از محدودیت‌های زمانی، مکانی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی می‌دهند. رسانه‌های اجتماعی چه به لحاظ جذب حمایت‌های روحی و تبلیغاتی توسط انتشار اخبار به سایر نقاط و چه به لحاظ استفاده در سازماندهی اعتراضات نقش غیر قابل انکاری در این تحولات داشتند که ناشی از قدرت شبکه و قابلیت آنها می‌باشد.

انقلاب مصر، نتیجه سال‌ها خشونت، خفقان، محرومیت و فساد مالی دولت مردان بود و واضح است که در چنین جامعه-

با توجه به جدول ۴-۲۳ سطح معناداری محاسبه شده برای آماره برابر ۰/۰۰۰ بوده و نشان از معنادار بودن رگرسیون در سطح ۰/۹۹ درصد دارد.

با توجه به نتایج جدول ۴-۲۴ می‌توان گفت با ارتقا یک واحد از متغیر مستقل به میزان ضریب نوشته شده متغیر وابسته ارتقا پیدا خواهد کرد. یا به عبارت دیگر با افزایش یک واحد پیش‌بینی متغیر سازماندهی، ۰/۵۸۹ واحد انحراف معیار متغیر وابسته افزایش خواهد کرد. نتایج ضریب تاثیر مربوط به ضرایب رگرسیون نیز تاثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته را تایید می‌کند.

نتایج تحلیل‌های آمار توصیفی

➤ در بررسی مؤلفه آگاهی سیاسی طبق جدول (۴-۶)، ۲۵ نفر از پاسخگویان (۵۰ درصد) به گویه‌های مربوط به مولفه‌ی آگاهی سیاسی امتیاز متوسط و تعداد ۱۴ نفر (۲۸ درصد) بالاترین امتیاز و ۱۱ نفر (۲۲ درصد) از افراد کمترین امتیاز را به این گویه‌ها داده‌اند.

➤ در بررسی مؤلفه ارائه آرمان و هدف مشترک طبق جدول (۴-۸)، ۱۴ نفر از پاسخگویان (۲۸ درصد) به گویه‌های مربوط به مولفه‌ی ارائه آرمان و هدف مشترک امتیاز متوسط و تعداد ۲۸ نفر (۵۲ درصد) بالاترین امتیاز و ۸ نفر (۱۶ درصد) از افراد کمترین امتیاز را به این گویه‌ها داده‌اند.

۹- مطالعات صورت گرفته در این زمینه کم بوده و به آن بیشتر پرداخته شود.

ای ملت‌ها بدون ابزارهایی همچون شبکه‌های اجتماعی باز هم دست به انقلاب می‌زنند؛ اما در حکومت‌های سرکوب‌گر که ارتباطات سیاسی چهره به چهره به شدت محدود است، محیطی مانند فیس بوک و دیگر شبکه‌های اجتماعی، فضایی را فراهم می‌کنند که سکوت و ترس در آن شکسته شود و بتوانند اقدامات اعتراضی را برنامه‌ریزی و هماهنگ نمایند. اما در این میان برخی از رسانه‌ها و تحلیل‌گران غربی تلاش دارند تا این تغییرات و تحولات مصر را به جای اراده مردمی به قابلیت‌ها و ظرفیت‌های شبکه‌های اجتماعی از جمله فیس بوک و توئیتر نسبت دهند. که درصدد کمرنگ کردن یا همان بیداری اسلامی هستند. بنابراین با اینکه شبکه‌های اجتماعی در حرکت مردم مصر نقش داشتند، ولی در عین حال نباید بر نقش اینترنت در ارزیابی انقلاب مبالغه کنیم؛ زیرا آنها صرفاً یک ابزار برای هدفمند کردن ارتباط و سرعت بخشیدن به آن هستند.

پیشنهادات تحقیق

در قالب این بخش، با توجه به روند تحقیق و نتایج حاکی از آن، به ارائه برخی پیشنهادات جهت تحقیقات آتی می‌پردازیم.

- ۱- برای جلوگیری پیش از حد رجوع مردم به فضای مجازی اعتماد سازی بین رسانه‌های رسمی و مردم.
- ۲- ایجاد دگرگونی در نوع و نحوه‌ی ابزار مطالب آنها.
- ۳- جذب حامیان و طرفداران درون و برون مرزی به منظور جلوگیری از مهندسی کردن و انتشار اخبار کذب.
- ۴- ارتقای سطح آگاهی مردم.
- ۵- توجه به رسانه‌های داخلی
- ۶- خصوصی سازی رسانه‌های درون و برون مرزی
- ۷- لازم است کشورهای اسلامی به‌ویژه کشورهایی که در اختیار جنبش‌های اجتماعی است و با تلاش فراوان از دیکتاتوری‌هایی یافتند هوشیارانه عمل نموده و سعی کنند به لحاظ حساسیت روابط بین‌الملل بازی برد را دنبال کنند تا پاسخگوی مناسب برای جامعه خود باشند.
- ۸- این تحقیقات مقطعی نباشد و در سال‌های متوالی مورد بررسی قرار گیرد.

15. Miller, K. (2004). *Communication theories: Perspectives, processes, and contexts*. McGraw-Hill Humanities/Social Sciences/Languages.

فهرست منابع

۱. احمد زاده کرمانی، روح الله، (۱۳۹۰) فرهنگ و رسانه، تهران: نشر چاپار.
۲. عاملی، سعیدرضا، (۱۳۸۲)، دو جهانی شدن ها و آینده جهان، کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۶۹-۷۰، ص ۱۵.
۳. سلیمانی پور، روح اله، ۱۳۸۹، شبکه های اجتماعی؛ فرصت ها و تهدید، ره آورد نور، ش ۳۱
۴. برمن، مارشال، (۱۳۷۹)، تجربه مدرنیته، ترجمه مراد فرهادپور، تهران: طرح نو.
۵. شاه طهماسبی، اسماعیل (۱۳۹۰)، روش تحقیق، ناشر: مکتب ماهان.
۶. حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۹۰)، روش تحقیق، ناشر: مکتب ماهان.
۷. ریتزر، جرج، (۱۳۷۹)، نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
۸. تیلی، چارلز، ۱۳۸۵، از بسیج تا انقلاب، ترجمه علی مرشدی زاد، تهران: پژوهشکده انقلاب اسلامی.
۹. گیدنز، آنتونی، ۱۳۷۶، جامعه‌شناسی، منوچهر صبوری، تهران، نی، ۱۳۷۶، چاپ سیزدهم، ص ۶۸۲-۶۸۱.
۱۰. گل محمدزاده، محمد علی، (۱۳۹۱)، مطالعه تطبیقی انقلاب اسلامی ایران با جنبش های اخیر در منطقه (با تاکید بر جنبش انقلابی مصر)، پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد، رشته علوم سیاسی گرایش خاورمیانه، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده علوم سیاسی.
۱۱. کاستلز، مانوئل، (۱۳۸۰)، عصر اطلاعات: اقتصاد؛ جامعه و فرهنگ (۳ جلد)، ترجمه چاووشیان و دیگران، تهران: طرح نو.

12. Delwiche, A. (2005). Agenda-setting, opinion leadership, and the world of Web logs. *First Monday*, 10(12).

13. smelser, nill (1992), social change and modernity ,berekely: university of californiapress

14. Aung, N. Maung, (2011), impact of blogs and the blogosphere on various societies, *Bulletin of applied computing and information and information technology*, vol 5